בס"ד

ההלל: מקורו ותכליתו – שיעור כללי – דף מקורות

- פסחים קטז ע"ב: באמצע המשנה: 'בכל דור ודור חייב אדם...למעיינו מים'.
- פסחים קיז ע"א: 'אמר רב יהודה אמר שמואל...וישראל אומרים את ההלל'; מהרש"א, שם, ד"ה 'שיר שבתורה'; 'משה וישראל אמרוהו' [מובא להלן].
- תוספתא, סוכה, ג,ב [מובא להלן].
- ערכין י ע"א – ע"ב: 'שנים עשר יום...חזרו להיתירן הראשון'.
- ישעיה ל,כט-ל: רד"ק שם [מובא להלן]; מצודות שם [מובא להלן].
- פסחים צה ע"א: 'משנה: מה בין פסח הראשון...ודוחין את השבת'.
- פסחים צה ע"ב: 'הראשון טעון באכילתו...ואין אומרים הלל'; רש"י שם, ד"ה 'אפשר כו'; טל תורה, שם, ד"ה 'בגמ' אפשר ישראל' [מובא להלן].
- ערכין יא ע"ב: 'אמר רב יהודה...תלמוד לומר תביא'.
- יסוד מורא לרבי אברהם בן עזרא, שער שישי [מובא להלן].
- יראים, סימן רסב [מובא להלן]
- שבת כא ע"ב: 'מאי חנוכה דתנו רבנן...ימים טובים בהלל והודאה'.
- רמב"ם, הל' מגילה וחנוכה פ"ג ה"ג; ה"ה-ה"ו [מובא להלן]; מגיד משנה, שם הלכה ו [מובא להלן].
- השגות הרמב"ן על ספר המצות לרמב"ם - העיקר הראשון [מובא להלן].
- שאגת אריה, סימן סט [מובא להלן].
- שאילתות דרב אחאי גאון, סימן כו,א [מובא להלן]; הנציב, העמק שאלה, על שאילתות, סימן כו' אות א' [מובא להלן].
- ירושלמי, סוטה ה,ד: 'כתיב לפרוע...לא נגאלו מן המלכות' [מובא להלן].
- מגילת תענית, אדר [מובא להלן].
- תענית כו ע"א: 'משנה...בשלשה פרקים...וקרבן עצים'.
- תענית כח ע"ב: 'וליתני נמי...ואם התחיל גומר'.
- ברכות יד ע"א: 'רבי חייא מרבי חייא בהלל ובמגילה...דלא שיב עליה דרבינא'; תוס', שם ד"ה 'ימים שהיחיד'.
- מגילה יד ע"ב: 'תנו רבנן ארבעים ושמונה...זו היללא'; מאירי, שם ד"ה 'דבר ידוע' [מובא להלן].
- פסחים קיח ע"א 'וכי מאחר...הללויה אמרו כולן'.

מקורות מלאים

מהרש"א, פסחים קיז ע"א, ד"ה 'שיר שבתורה'; 'משה וישראל אמרוהו'
שיר שבתורה משה כו'. ר"ל דודאי אי לא הוה אשכחן שירת הים לגבי משה וישראל בתורה נימא דהלל זה משה וישראל אמרו שהוא הנס ראשון הנעשה לישראל והכי סבר ר"א לקמן אבל כיון שמפורש בהו שירת אז ישיר לא נימא בהלל זה דמשה וישראל אמרו אלא נביאים שביניהן כו':
משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו כו'. גם שאמרו שירת אז ישיר קאמר דאמרו נמי הלל זה המתוקן לישראל על כל פרק ופרק כו' כדמסיק בשחיטת פסח ונטילת לולב מיהו ק"ק היאך אמרו משה וישראל בית אהרן גו' יברך את בית אהרן גו' והרי אז עדיין לא ניתנה הכהונה לאהרן ויש ליישב וק"ל.

ערבה הלכה למשה מסיני אבא שאול אומר מן התורה שנאמר וערבי נחל [שתים ערבה ללולב וערבה למזבח] רבי אליעזר בן יעקב אומר כך היו אומרין ליה ולך המזבח ליה ולך המזבח י"ח יום בשנה ולילה אחת קורין בהן] את ההלל ואלו הן שמונת ימי [חג ושמונת ימי חנוכה ויום טוב הראשון של פסח ולילו ויו"ט של עצרת].

רד"ק, ישעיה ל,כט
השיר - באותו היום שתהיה המגפה במחנה אשור יהיה לכם יושבי ירושלים שיר ושמחה כמו הלילה שמתקדש בו החג והוא הלילה של חג ששמחים בו ואומרים בו שיר כן יהיה לכם זה ביום מפלת מחנה אשור שתשמחו ותשירו ותהללו לאל שעשה לכם נס גדול, והשיר הזה הוא בפה והשמחה היא בלב, לפיכך אמר ושמחת לבב, ואמר כהולך בחליל, כי ההולך בחליל באמת יש לו שמחת לבב, ואמר הולך כי המחול הוא שהולכים רבים איש ביד חברו סביב סביב והחליל מכה בתוכם:
מצודות דוד, ישעיה ל,כט
השיר יהיה לכם - בעת יפלו מחנה סנחריב יהיה לכם שיר כמו השיר שהיה במצרים בלילה אשר התקדש להיות בו חג והוא ליל פסח. ושמחת לבב - יהיה לכם שמחת לבב כשמחת מביאי בכורים שהיה החליל מכה לפניהם לבוא בהר ה' הוא הר הבית:

טל תורה, פסחים צה ע"ב, ד"ה 'בגמ' אפשר ישראל'
בגמ': אפשר ישראל שוחטין את פסחיהן ונוטלין את לולביהם ואין אומרים הלל. פירש"י דכיון דדבר מצוה הוא טעון הלל, האדר"ת בקונט' זכר למקדש תמה דא"כ נחייב בהלל גם באכילת מצה, ועוד אמאי לא קאמר הגמ' דזה הטעם של הלל של אכילת פסח. וכתב דאולי יש לומר דמצות הלל לא תקנוהו בתחילה רק לאמרו ברבים, וע"כ לא תיקנו הלל רק בשחיטת הפסח שנעשה בכל ישראל וא"א ביחיד והשמחה עצומה ביותר. וכן בנטילת לולב שמצותו היה ביום הראשון בבית המקדש בבוא כל ישראל ליראות במקדש, אבל אכילת מצה ופסח היו ביחיד.

יסוד מורא לרבי אברהם בן עזרא, שער שישי
יש מצות מבוארות בתורה ויש מצות שלא ידענו פירושם באמת רק מפי הקדושים המעתיקים שקבלו בן מאביו ותלמיד מרבו ולולי הקבלה יוכל אדם לפרש אותם פירוש אחר. ויש מצות קבלנום מהם ואין זכר להם בתורה וכלל אומר לך לולי אנשי כנסת הגדולה ואנשי המשנה והתלמוד כבר אבדה תורת אלהינו ונשכח זכרה ח"ו כי אלה העמידו כל דבר על בוריו ובארו לנו המצות באר היטב וכל המשפטים כאשר קבלום. ויש שימצאו עדות ברורה מן התורה ויש דרך דרש ויש דרך אסמכתא בעלמא ומי שיש לו לב יוכל להכיר מתי אומרים דרש ומתי אומרים פשט כי אין כל דבריהם על דרך אחד והשם שנתן להם חכמה הוא יתן משכורתם שלמה:
והנה בירמיהו (ירמיהו יז) ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת ולא נזכר זה בתורה והמצות המקובלות מהאבות שיש להם זכר בתורה רבות ושאין להם זכר. ואזכיר קצת אלה ואלה כמה ברכות בכל יום והתפלות וברכת המזון והלל. ואמר רב בחיי כי (דברים י) הוא תהלתך והוא אלהיך.

יראים, סימן רסב
סימן רסב (קכה) י"ח ימים ולילה אחד לגמור בהן את ההלל. שם יוצרינו יתהלל נצח אשר צוה לנו לגמור את ההלל בי"ח ימים ולילה אחד . דאמרינן בערכין (י' א') אמר ר"י בשם ר' שמעון בן יהוצדק י"ח ימים ולילה אחד גומרין בהם את ההלל. ואלו הן ח' ימי החג וח' ימי חנוכה ויו"ט הראשון של פסח ויום טוב של עצרת ולילה הראשון של פסח. ומאי שנא בחג דאמר כל יומא ובפסח לא אמרינן כל יומא ויומא דחג חלוקין קרבנותיו ופסח אין חלוק בקרבנותיו. שבת דחלוקין קרבנותיו לימא לא

איקרי מועד. ור"ה דאיקרי מועד לימא לא איקדיש בעשיית מלאכה וכתיב השיר הזה יהיה לכם כליל התקדש חג לילה המקודש לחג טעון שירה שאינו מקודש לחג אינו טעון שירה. ר"ה ויום הכפורים לימא משום דר' אבוה וכו' ועד דלא אתא נביא גמרא גמירי לה ואתא נביא ואסמכיה אקרא. וח' ימי חנוכה דרבנן נינהו והואיל וכללם ר' שמעון בחשבון כללתים גם אני במצות עשה דאורייתא.

רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ג

(ג) ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחלתן מליל חמשה ועשרים בכסלו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות להראות ולגלות הנס וימים אלו הן הנקראין חנוכה והן אסורין בהספד ותענית כימי הפורים והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה:

(ה) בכל יום ויום משמונת הימים האלו גומרין את ההלל ומברך לפניו בא"י אל' מ"ה אקב"ו לגמור את ההלל בין יחיד בין צבור אע"פ שקריאת ההלל מצוה מדברי סופרים מברך עליה אק"ב וצונו כדרך שמברך על המגילה ועל העירוב שכל ודאי של דבריהם מברכין עליו אבל דבר שהוא מדבריהם ועיקר עשייתן לו מפני הספק כגון מעשר דמאי אין מברכין עליו ולמה מברכין על יום טוב שני והם לא תקנוהו אלא מפני הספק כדי שלא יזלזלו בו. [השגת הראב"ד - ולמה מברכין על יו"ט שני והם לא תקנוהו אלא מפני הספק כדי שלא יזלזלו בו א"א זה הטעם לאביי (שבת כג) אבל רבא חלק עליו ואמר שאין הטעם לדמאי אלא מפני שרוב ע"ה מעשרין הם אבל ספק אחר אפילו בדרבנן מברכין]:

(ו) ולא הלל של חנוכה בלבד הוא שמדברי סופרים אלא קריאת ההלל לעולם מדברי סופרים בכל הימים שגומרין בהן את ההלל ושמונה עשר יום בשנה מצוה לגמור בהן את ההלל ואלו הן שמונת ימי החג ושמונת ימי חנוכה וראשון של פסח ויום עצרת אבל ראש השנה ויום הכפורים אין בהן הלל לפי שהן ימי תשובה ויראה ופחד לא ימי שמחה יתירה ולא תקנו הלל בפורים שקריאת המגילה היא ההלל. [השגת הראב"ד - אלא קריאת ההלל לעולם מדברי סופרים בכל הימים שגומרין א"א ויש בהם עשה מדברי קבלה השיר יהיה לכם כליל התקדש חג (ישעי' ל כט)] .

מגיד משנה על הלכות מגילה וחנוכה פרק ג הלכה ו

ולא הלל של חנוכה וכו'. בפירוש אומרו פ' היה קורא (ברכות י"ד.) אמרינן ק"ו ק"ש דאורייתא פוסק הלל דרבנן מבעיא אלמא הלל דרבנן ושם בסתם הזכירו אלמא בכל זמן הוא דרבנן ויש מפקפקין בזה ואומרין שיש ממנו מן התורה. והר"א ז"ל כתב בהשגות א"א ויש בהן עשה מדברי קבלה השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ע"כ. ובאמת שבפרק ערבי פסחים (דף קי"ז) אמרו שנביאים תקנו הלל על כל צרה שנגאלין ממנה אבל לאמרו בימים קבועין מדבריהם הוא ואע"פ שהביאו בערכין (דף י' ע"ב) אותו פסוק אינו אלא לסמך ולדמיון, זה דעת רבינו והוא הנראה:

השגות הרמב"ן על ספר המצות - העיקר הראשון

והפליאה שאמר הרב זצ"ל "והתבונן והתפלא היאך נחשוב שקריאת ההלל ששיבח בו דוד לאל שמשה רבינו צונו בה". וגם בעיני יפלא מאמר הרב שהוא עצמו מנה במצות להתפלל לו שנאמר ועבדתם את ה' אלהיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם וידוע כי בתלמוד אומרין תפלה דרבנן, ומפורש אמרו אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות קדושות והבדלות. והנה לדעתו צריך שנפרש ונאמר שנצטוו ישראל להתפלל אל הקב"ה, ושיבקשו ממנו לבדו ית' משאלותם ויפילו לפניו תחנותם בעת צרתם, אבל שיתחייבו להתפלל בכל יום בקר וערב זה תקנת חכמים הוא וכנגד תמידים תקנום, גם בתקנה זו לא פירשו מטבעה של תפלה אלא היו מתפללים כל אחד ואחד כפי צחות לשונו וחכמתו, וכבר ביאר הרב ז"ל כל זה בפרק ראשון מהלכות תפלה, אמר, מצות עשה להתפלל בכל יום אבל אין מנין התפלות ולא משנה התפלה מן התורה, וכן היה ממשה רבינו ועד עזרא, ועזרא ובית דינו עמדו ותקנו שמנה עשרה ברכות כדי שיהיו ערוכות בפי הכל ותהיה תפלת לשון העלגים שלמה כתפלת בעל לשון הצחה, וכן תקנו מנין התפלות כמנין הקרבנות, כל זה כתב הרב זצ"ל בלשון מרווח. והנה הרב למדנו הענין הזה וביאר אותו לנו ביאור שלם,

אם כן למה יתפלא על ההלל נצטוה למשה בסיני שיאמרו ישראל במועדיהם שירה לאל שהוציאם ממצרים וקרע להם את הים והבדילם לעבודתו ובא דוד ותקן להם ההלל הזה שישירו בו, וכן השיר שבמקדש מן התורה הוא כדברי האומר עיקר שירה בפה מעכבת קרבן, והוא לדוד, כמו ששנינו במסכת תמיד השיר שהיו הלוים אומרים בבית המקדש, בראשון היו אומרים לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה, [וכן בברכת המזון שהוא ודאי מן התורה] משה תיקן ברכת הזן, יהושע תקן ברכת

הארץ, שלמה תקן בונה ירושלם, וכולן אין מטבעין תורה, אבל נצטוינו מן התורה שנברך אחר אכילת כל אחד כפי דעתו כעין ברכת המזון מנימין רעיא שאמר בריך רחמנא מאריה דהאי פיתא, ובאו הנביאים ותקנו להם נוסח מתוקן וצח המליצה, ושנינו בו אנחנו עוד בגלות, ומלכות בית דוד מהרה תחזירנה למקומה ותבנה ירושלם עיר קדשך. כי הענין תקון שלמה ובית דינו, והלשון כפי הזמנים יאמר. וכן כל מה שאנחנו משבחין בו לאל יתעלה כך הוא. ולמה יתמה הרב בהלל זה ביסודו של דוד יותר מהתשבחות כולן.

ומלבד זה שאין לרב המתמיה בזה שום ראיה שיהיו המזמורים האלו של הלל לדוד, אבל שמא למשה רבינו הם כמו תפלה למשה איש האלהים, ואחד עשר מזמורים שעמו, כי זה ספר תהלות מחובר מכל השירות שנאמרו בו בישראל ברוח הקדש, וחכמים מייחסים מהם לאדם הראשון ולאברהם אבינו כמו שהוזכר בגמרא פסחים. והרי בהלל זה עצמו הזכירו חכמים שאינו לדוד, אמרו שם בפרק ערבי פסחים הלל זה מי אמרו, אמר רבי יוסי אלעזר בני אומר משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו עליהם, וחלוקין עליו חבריו לומר דוד אמרו, ונראין דבריו מדבריהם, אפשר שחטו ישראל את פסחיהם ונטלו לולביהם ואין אומרים הלל. ושם עוד, הלל זה מי אמרו, רבי אליעזר הגדול אומר,משה וישראל אמרוהו בשעה שעמד עליהם פרעה הרשע, הם אמרו לא לנו יי לא לנו, ורוח הקודש משיבה למעני למעני תעשה עד וחכמים אומרים נביאים שביניהם תקנוה שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבוא על הצבור ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן. והנה לדעת רבי אליעזר הוא למשה על צרתם עם פרעה, ולדברי חכמים לא על צרה ידועה של פרעה אבל היא שירה לכל הפרקים והצרות ולגאולה העתידה מתקנת נביאים שביניהם. ומה שאמרו "נביאים שביניהם" ירמוז לדור שיצא ממצרים למשה אהרן ומרים ואל אצילי בני ישראל ולכל שבהם רוח הקדש. או יהיה פירושו "תקנוהו" שייחדו להם השיר הזה לפרקים ולצרות, כמו שאמרו בברכות אנשי כנסת הגדולה תקנוהו. אם כן אין שאלה לרב על בעל ההלכות כלל.

ואמנם כבר הורינו שבעל הלכות מכניס בחשבון הזה מצות של דבריהם ולמדנו עליו זכות וכתבנו ההתנצלות. אבל התעוררנו על ההלל מפני שאין לנו מפורש בהלל של שחיטת הפסח ואכילתו, והלל של נטילת לולב דאורייתא, וראשון דפסח ועצרת, בכל אלו אין לנו ראיה שיהא מדבריהם. וכבר אמרו בגמרא תענית הלל דראש חדש לאו דאורייתא [ומשמעות זה דבימים שהיחיד גומר בהם את ההלל הוא דאוריתא] ובמסכת ערכין דרשו בו, השיר יהיה לכם כליל התקדש חג, לילה המקודש לחג טעון שירה, שאינו מקודש לחג אינו טעון שירה. ואע"פ שזה מדברי קבלה הוא, אבל יאמר הנביא כי ישירו לאל המושיע אותם מיד סנחריב כאשר הם משוררים בליל התקדש חג והוא ליל אכילת הפסח שהיו משוררין בקול גדול, כמו שאמרו כזית פסחא והלילא פקע באיגרא.

ועוד אם הוא מדבריהם למה יתמה רבי יוסי ויאמר אפשר שחטו ישראל את פסחיהם ולא אמרו שירה נטלו את לולביהן ולא אמרו הלל, והלא דוד אמרו כדברי הרב, והוא ובית דינו תקנוהו או בית דין שלאחריהם תקנוהו על הפסח ועל הלולב, וכיון שתקנה הוא אין לו לרבי יוסי קושיא על מי שיתן אותה התקנה לדוד האומר בהלל או לבית דין אחרון, אבל הראוי שיהא מייחס אותה ליחס כנסת הגדולה שמתקנין תפלות וברכות, ועל כל פנים יאמרו שהלל זה עצמו מוקדם לדוד. והנראה מדבריהם שהוא מן התורה כמו שפירשתי ויהיה הלכה למשה מסיני, או שהוא בכלל השמחה שנצטוינו בה, כמו שכתוב וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם, כי עיקר השירה בפה וכלי לבסומי קלא הוא, ונצטוינו בשמחת השיר על הקרבן ושלא בשעת הקרבן בכלל השמחה, אלא שמיעטו ראשי חדשים בגבולין מפני שאינו מקודש לחג ואינו טעון שירה. ושם במסכת ערכין אמרו, מנין לעיקר שירה מן התורה, מהכא תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב [אי זו היא עבודה שהיא בשמחה ובטוב לב], הוי אומר זו שירה. אם כן אפשר שנדרוש בימים טובים שכתוב שמחה ונתרבו כל מיני שמחות שתהא השמחה מכללם. אבל בשני ממסכת ברכות אמרו בהלל ובמגילה מהו שיפסיק מי אמרינן קריאת שמע דאורייתא פוסק, הלל דרבנן לא כל שכן, או פרסומי ניסא עדיף. וזה מראה שהוא מדבריהם, אבל אפשר שעל ימי חנוכה ועל ימים שאין היחיד גומר בהם את ההלל נאמר, וכמו שחלקו אחר כך במימרא הסמוכה לזו, ודומיא דמגילה שאלו, אבל הלל באכילת פסחים ונטילב לולב יהיה מן התורה כמו שנראה מפשטי שמועות אלו שהזכרנו, ומכל מקום בעל ההלכות פטור מכל התביעות והתרעומות הללו.

<u>שאגת אריה, סימן סט</u>

מכל מקום אני תמה על הרמב"ן, אי סלקא דעתך דהלל של יו"ט בכלל מצות שמחה הוא א"כ לר' זירא (ר"ה ו, ב) דס"ל דנשים חייבות במצות שמחה מה"ת וכמשכ"ל

(סי' סו), הוא הדין נמי דחייבות בהלל של יו"ט, א"כ תקשה הא דתנן בפ"ג דסוכה (לח, א) מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרין אותו עונה אחריהן מה שהן אומרין, וטעמא משום דכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן, דהא בגדול מקרא אותו קתני סיפא דבעונה אחריו הללויה סגי, ואהלל של סוכות קאי התם, ואמאי עונה אחר אשה ועבד מה שהן אומרים, הא אשה נמי חייבת בהלל כמו איש והוא הדין לעבד דהא גמר (בחגיגה ד, א) לה לה מאשה, כיון דבכלל מצות שמחה הן:

והא ליכא למימר דאף על גב דעיקר שירה ביו"ט מה"ת הוא ובכלל שמחה הוא, אפילו הכי אין הלל מיוחד דוקא למצוה זו מה"ת, ובשירה אחרת נמי סגי ליה, אלא שחכמים ייחדו את ההלל דוקא למצוה זו, ואין נשים חייבות בה משום דהוה לי' מצות עשה שהזמן גרמא, אלא פוטרות את עצמן בשירה אחרת אם ירצו. דלא מסתבר לומר כן, דאי איתא אין סברא לפטור את הנשים מקריאת הלל, דכיון דחייבות בעיקר שירה כאנשים, כמו שייחדו שירה זו לאנשים, הכי נמי הוה להו לייחד שירה זו לנשים נמי לצאת ידי חובתן, כיון דשוין הן בעיקר שירה מה"ת. ועוד דלא אישתמיט הגמרא בשום דוכתא להשמיענו זאת דנשים חייבות לומר איזה שירה ביו"ט במקום הלל של אנשים, אלא וודאי אין קריאת הלל בכלל שמחה כלל ואינו אלא מדרבנן:

[ומה שהביא ראי' מההיא דערכין, נ"ל דאינו ראיה, דהכי אמרינן התם (יא, א) מנין לעיקר שירה מה"ת ויליף לה רב מתנה מהכא תחת אשר כו', איזו היא עבודה שבשמחה ובטוב לבב הוי אומר זו שירה. ולאו למימרא שהשירה היא הגורמת לשמחה שתבא ע"י והיא סיבה אלימא דתימר דהואיל והיא סיבה לשמחה ביו"ט שחייב בכל מיני שמחות חייב גם בה, אלא הכי פירושו שהשמחה היא קודם בטבע לשירה, והיא סיבה הגורמת לשירה לבא אחריה. והכי משמע מפירש"י שפירש אין אדם שר שירה אלא משמחה וטוב לבב דכתיב הנה עבדי ירונו מטוב לבב ע"כ. אלמא השמחה גורמת לשירה שתבא אחריה והיא קדמה לה ולא השירה לשמחה. והא דפריך התם ואימא דברי תורה דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב, ומשני משמחי לב איקרו, טוב לא איקרו, והאי משמחי לב אדברי תורה גופייהו קאי, שהם משמחים וגורמים לשמחת הלב. הרי באמת חייב אדם לעסוק בדברי תורה ביו"ט כדאמרינן בריש פ"ו דפסחים (סח, ב) אליבא דר' יהושע חלקהו חציו לאכילה ושתיה וחציו לבית המדרש, ויליף לה מקרא, כתוב אחד אומר עצרת לה' אלהיך, וכתוב אחד אומר עצרת תהיה לכם, הא כיצד חלקהו כו'. והא דצריך קרא לזה והא תיפוק ליה משום מצות שמחה, לק"מ, דאי לאו האי קרא הוה אמינא דאע"ג דמחוייב ביו"ט בכל מיני שמחות ודברי תורה בכלל, אפ"ה בכל שהוא בין רב בין מעט סגי להו, כמו שאר שמחות דסגי להו אם משמח את עצמו בהן אפילו זמן מועט, קא משמע לן קרא חציו לה' דתלמוד תורה כנגד כולן, וחציו לשאר כל השמחות וחציו לתלמוד תורה לחור:

ומ"מ הני מילי לאנשים שחייבין בת"ת הוא דשמחה לאיש במענה פיו של ת"ת, דיש לו שמחה במה שעוסק בתורה ומקיים מצות המקום במצוה החביבה ושקולה לפני המקום כנגד כל המצות. אבל נשים שאינן חייבות בת"ת אין להן בהן משום שמחה כלל. ועוד אי ס"ד דהלל משום שמחה הוא, אם כן כל לילות של יו"ט דחייבין בשמחה נימא הלל נמי, אלא וודאי אין להלל עיקר מה"ת משום שמחה ואינו אלא מדרבנן, הילכך ספק אמרו ספק לא אמרו הוה לי' ספיקא דרבנן ולקולא, ואין צריך לחזור ולאומרו:

עוד מצדד התם הרמב"ן לומר דהלל דרגלים ודשחיטת פסחים הלכה למשה מסיני הן, הא וודאי מילתא דתמיה היא. דאם כן לא אישתמיט הגמרא להשמיענו זאת בשום דוכתא, ואדרבא מדקאמר בר"פ היה קורא הלל דרבנן מיבעיא, סתמא משמע דכל עיקרו של הלל בכל מקום אינו אלא מדרבנן. ומה שהביאו להרמב"ן לומר כן הוא משום דאמרינן בס"פ ערבי פסחים (קיז, א) דהקשה ר' יוסי על מ"ד דהלל זה דוד אמרו, איפשר ישראל שחטו את פסחיהן ונטלו את לולביהן ולא אמרו הלל, ואם הוא מדבריהן מאי קשיא לי'. והנראה מדבריהן שהלל זה מה"ת ויהיה הלכה למשה מסיני עכ"ד. ולפי"ז משמע שנוסח הלל זה ככתבו הוא הלכה למשה מסיני לקרות פרשיות הלל כמו שהן כתובים בספר תהלים:

ואני תמה עליו ז"ל שהרי בפרק ערבי פסחים (קיח, א) אמר וכי מאחר דאיכא הלל הגדול אנן מאי טעמא אמרינן להאי, ומשני מפני שיש בו ה' דברים הללו יציאת מצרים כו'. ומאי קא ק"ל מ"ט אמרינן הכי, הא הלכה למשה מסיני הוא לאומרו. ואפילו אם תמצא לומר דהא דפריך מ"ט אמרינן האי לאו על כל פרק ופרק דהיינו רגלים קא קשיא ליה, דהא הל"מ היא, אלא על כל צרה שלא תבא על הציבור וכשנגאלים אומרים אותו על גאולתן כדאמרינן התם הוא דפריך נימא הלל הגדול, גם זה אינו קושיא לדבריו ז"ל, דאם נוסח הלל זה הלכה למשה מסיני וודאי יש לו מעליותא על הלל הגדול אע"פ שנקרא גדול מפני שהקב"ה יושב ברומו של עולם

ומחלק מזון לכל בריה, אפ"ה האי אינו אלא מדברי קבלה וזה הל"מ הוא. ואי ק"ל הואיל והלל הגדול חשוב כל כך לימרו תרווייהו, אם כן לא משני כלום מפני שיש בו ה' דברים הללו אכתי תקשה לימרו תרווייהו:
עוד אני תמה על הרב ז"ל דאפילו לו יהיה כדבריו דמדמתמה ר"י איפשר ישראל שוחטים את פסחיהם כו', דשמע מינה דהלל זה הל"מ הוא, הא כל תנאי פליגי עליה דר"י התם, ואיכא למ"ד התם דיהושע וישראל אמרו בשעה שעלו עליהם מלכי כנען ואכתי בימי משה לא נאמר הלל זה, ושאר תנאים מאחרין את זמן אמירת הלל יותר כדאמר התם, וש"מ דלכולי עלמא הלל לאו דאורייתא, והא דאמר ר"י איפשר ישראל שוחטין כו' ולא אמרו הלל, הכי קשה לי', וכי איפשר שמימי משה עד דוד לא תיקנו לומר הלל על שחיטת פסחים ונטילת לולב וכ"כ בעל מגילת אסתר: ואל תטעה בהא דאמר רבא בפרק ד' דתענית (כח, ב) א"ר זאת אומרת הלל דראש חודש לאו דאורייתא, דש"מ דשאר הלל דאורייתא הוא, הא התם אהלל דחנוכה קאי דתקנת חכמים הוא וודאי. אלא וודאי כדפירש"י התם אבל הלל דחנוכה כגון א' בטבת וודאי דחי דכיון דנביאים תקנו שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה שלא תבא עליהם כשנגאלין היו אומרין אותו על גאולתן כדאורייתא דמי ע"כ. וכן נראה דעת כל הפוסקים דהלל ריו"ט לאו דאורייתא, הילכך ספק אמר ספק לא אמר אינו חוזר ואומר, כנ"ל.

<u>שאילתות דרב אחאי גאון, סימן כו,א</u>
[א] שאילתא דמיחייבין דבית ישראל לאורויי ולשבוחי קמי שמיא בעידנא דמתרחיש להו ניסא דכתיב הללו את ה' כל גוים שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו אטו משום דגבר עלינו חסדו הללו את ה' כל גוים אלא הכי קאמר הללו את ה' כל גוים מה דעביד עימכון וכל שכן אנן דגבר עלינו חסדו.

<u>הנציב, העמק שאלה, על שאילתות, סימן כו' אות א'</u>
[א] בעידנא דמתרחיש להו ניסא. פי' בשעה שאירע הנס. ולא ביום ההוא בכל שנה. דזה אין לו עיקר מה"ת אלא מדרבנן. והיינו שפרש"י מגילה ד' י"ד על הא דתני' שהנביאים לא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה אלא מקרא מגילה בלבד. מאי דרוש אר"ח ב"א אר"י בן קרחא ומה מעבדות לחרות אמרינן שירה ממיתה לחיים לכש"כ. ופרש"י שירה על הים. והרי אין מצוה לומר שירת הים בשביעי ש"פ בכל שנה. אלא הק"ו הכי כשם שמשה וישראל אמרו שירה באותו שעה. ה"נ למדו מק"ו בשעה שיצאו ממות לחיים באותו שעה. והוא ק"ו גמור לא כמש"כ המזרחי שעל הסמ"ג ה' מגילה .

<u>ירושלמי, סוטה ה,ד</u>
כתיב (שופטים ה) בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם אתנדבו ראשי עם. שהקב"ה עושה להן ניסים יהו אומרים שירה. התיבון הרי גאולת מצרים. שנייא היא שהיא תחילת גאולתן. התיבון הרי גאולת מרדכי ואסתר שנייא היא שהיו בחוצה לארץ. ואית דבעי מימר מרדכי ואסתר משונאיהן נגאלו. לא נגאלו מן המלכות

<u>מגילת תענית, אדר</u>
בארביסר ביה ובחמיסר ביה יומי פוריא אנון, דילא למספד.
ימים שנעשו בהם נסים לישראל על ידי מרדכי ואסתר ועשאום ימים טובים. אמר רבי יהושע בן קרחה מימות משה לא עמד נביא וחדש מצוה חוץ ממצות פורים אלא שגאולת מצרים נוהגת שבעה וגאולת מרדכי ואסתר אינה נוהגת אלא יום אחד. דבר אחר. ומה גאולת מצרים שלא נגזרה גזרה אלא על הזכרים בלבד שנאמר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וגומר עשו אותם ימים טובים גאולת מרדכי ואסתר שנגזרה גזרה על הזכרים ועל הנקבות שנאמר מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד על אחת כמה וכמה שאנו חיבים לעשות אותם ימים טובים בכל שנה ושנה.

<u>מאירי, מגילה יד ע"א, ד"ה 'דבר ידוע'</u>
דבר ידוע הוא שאין אומרים הלל בפורים אבל טעם מניעתו נחלקו עליו בגמ' והוא שאחד מהם אמר שקריאתה זו היא הלולא ונראה לי לטעם זה שאם היה במקום שאין לו מגלה שקורא את ההלל שהרי לא נמנעה קריאתו אלא מפני שקריאת המגלה במקומו ומ"מ טעם אחר נאמר בה בגמרא והוא מפני שעדיין עבדי אחשורוש היו ולא יצאו מעבדות לחירות ואין לשון עבדי יי' נופל אלא בנס שאפשר לומר בו עבדי יי' לבד כגון נס של מצרים עבדי יי' ולא עבדי פרעה אבל בזו עדיין עבדי אחשורוש היו ולטעם זה אף מי שאין בידו מגלה אינו קורא את ההלל וראשון נראה יותר.